

FUNKCIJE GRADA

- ◆ funkcija – može se promatrati kao ekonomska djelatnost (svaki postupak kojim se stvaraju nova dobra ili pružaju usluge)
- ◆ proizvodne i uslužne djelatnosti → institucionalizacija (funkcionalno-hijerarhijska, npr. školstvo – osnovne, srednje, više i visoke škole)
- ◆ funkcija grada je i zadovoljavanje osnovnih čovjekovih potreba (stanovanje, rad, opskrba, obrazovanje, odmor te promet i komunikacije)

- ◆ prema prihvaćenoj definiciji grada, dvojaka funkcija grada:
 1. funkcija proizvođača materijalnih dobara i vršitelja usluga i
 2. funkcija rada i stanovanja
- ◆ s veličinom grada povećava se važnost funkcije stanovanja
- ◆ nesklad funkcije rada i stanovanja → dnevna pokretljivost (cirkulacija) radne snage iz okolice u grad → gravitacijsko područje → socio-ekonomske, fizionomske i funkcionalne promjene u okolici (sekundarna urbanizacija)

Podjela gradskih funkcija

- ◆ s obzirom na gravitacijsko područje
- ◆ s obzirom na centralitet
- ◆ s obzirom na ekonomsku bazu

Tablica 2.1. Podjele proizvodnih i uslužnih funkcija grada

S obzirom na gravitacijsko područje	S obzirom na centralitet	S obzirom na ekonomsku bazu
1. lokalne	1. centralne	1. bazne
2. regionalne	2. necentralne	2. nebazne
3. nacionalne		
4. internacionalne (globalne)		

- ◆ ***problem***: određivanje djelatnosti baznog, odnosno nebaznog karaktera – različite metode (*izravni i neizravni postupci*)
- ◆ *izravni* - neposredno ispitivanje po institucijama (metoda "firm-by-firm")
- ◆ pouzdani rezultati, ali zahtijeva mnogo vremena i troškova pa se manje primjenjuju

- ◆ neizravni – dvije skupine: metoda kvocijenta lokacije i metoda „minimuma potreba“
- ◆ kvocijent lokacije pokazuje tzv. višak zaposlenih u pojedinim djelatnostima grada od prosječne zaposlenosti u istim djelatnostima šireg prostora
- ◆ formula za izračunavanje (Hoyt, 1954, SAD):

$$I = Z_{ig} - (S_g/S_n \times Z_{in})$$

- ◆ minimum potreba
- ◆ izračunavanje "viška zaposlenosti" od "minimuma potreba" (zaposlenosti) u djelatnostima grada nužnog za potrebe gradskog stanovništva; minimum zaposlenosti čini nebaznu, a višak baznu komponentu
- ◆ prednost: laka primjena (uzimaju se statistički podaci o zaposlenom stanovništvu)
- ◆ primjer: Ullman i Dacey (SAD, 1962)

Tablica 2.2. „Minimum” zaposlenih u gradovima prema njihovoj veličini u SAD-u

Broj stanovnika veličina grada	Gradovi			SMSA		
	2 500 – 3 000	10 000 – 12 500	25 000 – 40 000	100 000 – 1 500 000	300 000 – 800 000	1 milijun i više
„minimum”	24,0%	33,2%	39,8%	43,1%	48,6%	56,7%

Izvor: Ullman, Dacey, 1962.

- ◆ pravilo: nebazni udio djelatnosti u gradu prosječno raste s veličinom grada (kod milijunskih gradova udio nebazne komponente je veći od udjela bazne)
- ◆ najznačajnija bazna djelatnost je industrija

Funkcionalna klasifikacija gradova

- ◆ najčešće su klasifikacije:
 1. s obzirom na važnost pojedinih djelatnosti (ili grupa djelatnosti) u gradu
 2. s obzirom na stupanj funkcionalne diverzifikacije (specijalizacije) gradova
 3. s obzirom na funkciju rada i stanovanja

Pristupi klasifikaciji

- ◆ intuitivni - nedostatak: smanjena objektivnost
 - primjer: Harrisova klasifikacija američkih gradova (1943.)
 - Poljska (Kostrowicki, 1952), Australija (Wilson, 1962), Njemačka (Boesler, 1960)...

- ◆ matematičko-statističke metode - služe se srednjim vrijednostima zaposlenih u pojedinim djelatnostima
 - povećana objektivnost
 - Nelsonova klasifikacija američkih gradova (1955.)
 - Novi Zeland (Pownall, 1953), Japan (Watanabe, 1961)...
 - Ullman i Dacey (SAD, 1962)

- ◆ metode zasnovane na *faktorskoj analizi* većeg broja varijabli
 - npr. klasifikacija britanskih gradova Mosera i Scotta (1961)
 - Indija (Ahmed, 1965), Kanada (King, 1966), SAD (Haden i Borgatta, 1965)...

Odnos f. rada i f. stanovanja

- ◆ klasifikacija s obzirom na odnos funkcije rada i funkcije stanovanja
 - funkcija rada - broj radnih mjesta u gradu (zaposleni mještani u gradu + dnevni imigranti)
 - funkcija stanovanja - broj stalno nastanjenih u gradu

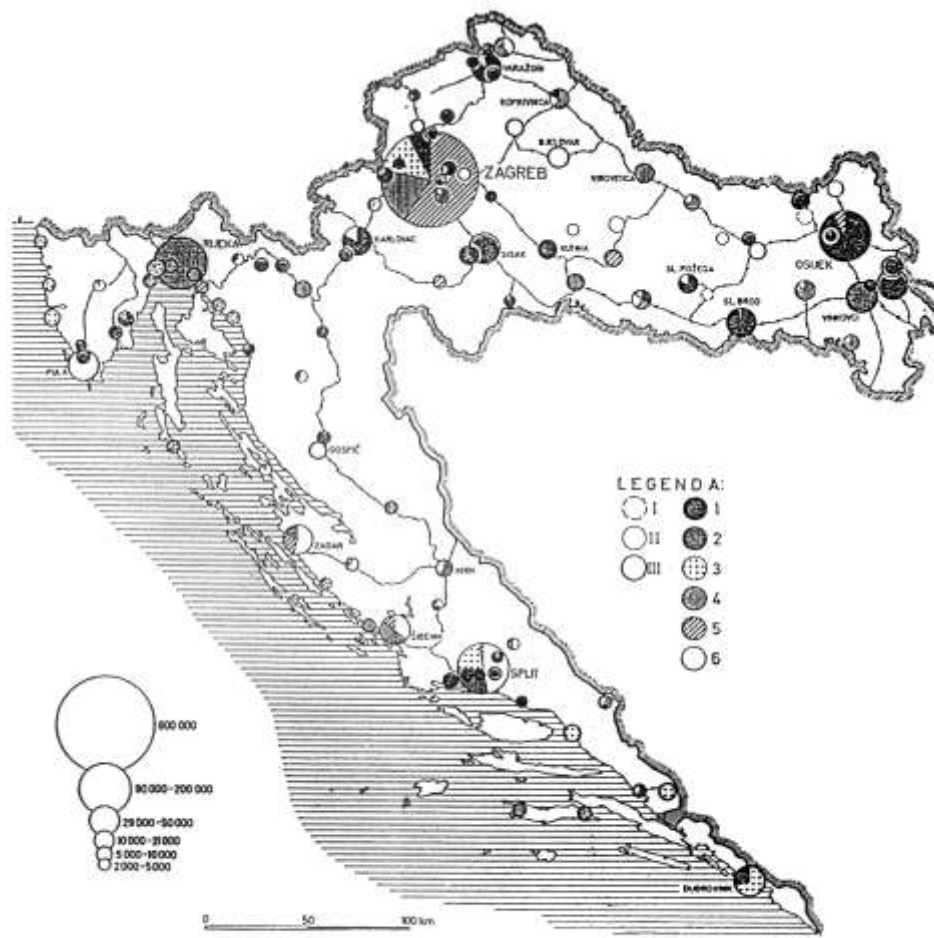
- ◆ u većini gradova postoji nesklad (diskrepancija) između te dvije funkcije
- ◆ Indeks podudarnosti $I = (Z_{g+i} \times 100 / Z_n)$
- ◆ odnos se može utvrditi i izračunavanjem relativnoga broja diskoordinacije između broja radnih mjesta grada i njegovih stanovnika ($I = R_m/S$)
- ◆ rijetko je funkcija rada značajnija od funkcije stanovanja

Vogelnik, 1961.

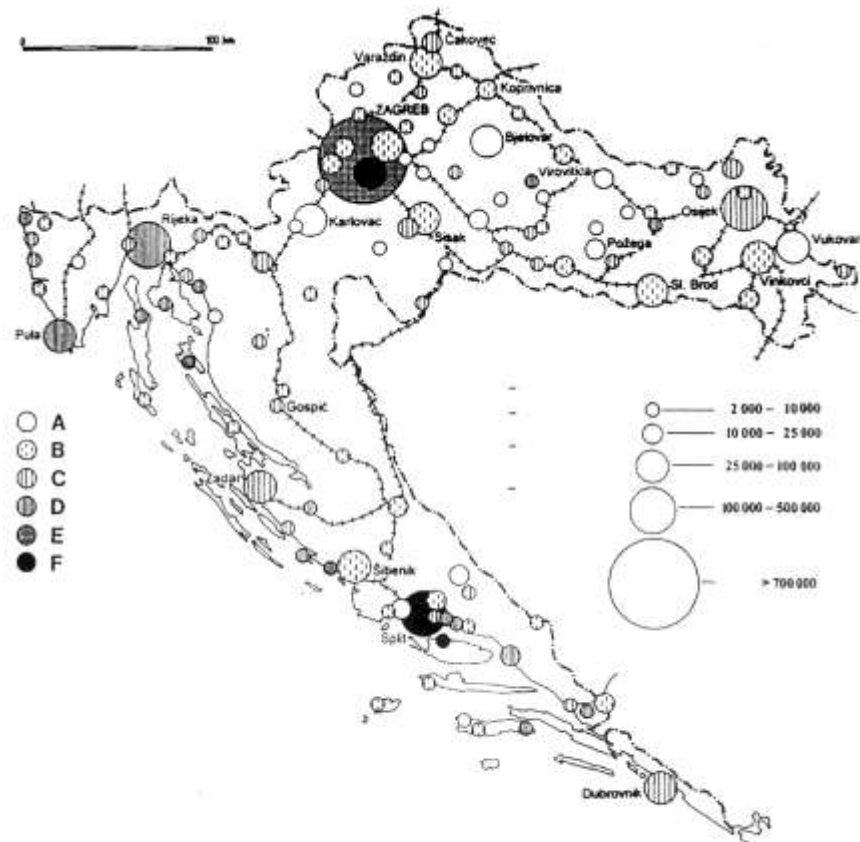
- ◆ funkcionalna klasifikacija jugoslavenskih gradova 1961. g. - Vogelnik - na osnovi aktivnog stanovništva prema djelatnostima 1953. g. (četiri gradacije funkcionalne usmjerenosti: specijalizacija, orijentacija, mali značaj, bez značaja)

Vresk, 1991.

- ◆ funkcionalna. klasifikacija hrvatskih gradova 1971. i 1991. (Vresk)
- ◆ tri stupnja funkcionalne usmjerenosti:
 - bez usmjerenosti
 - umjerena usmjerenost
 - izrazita usmjerenost

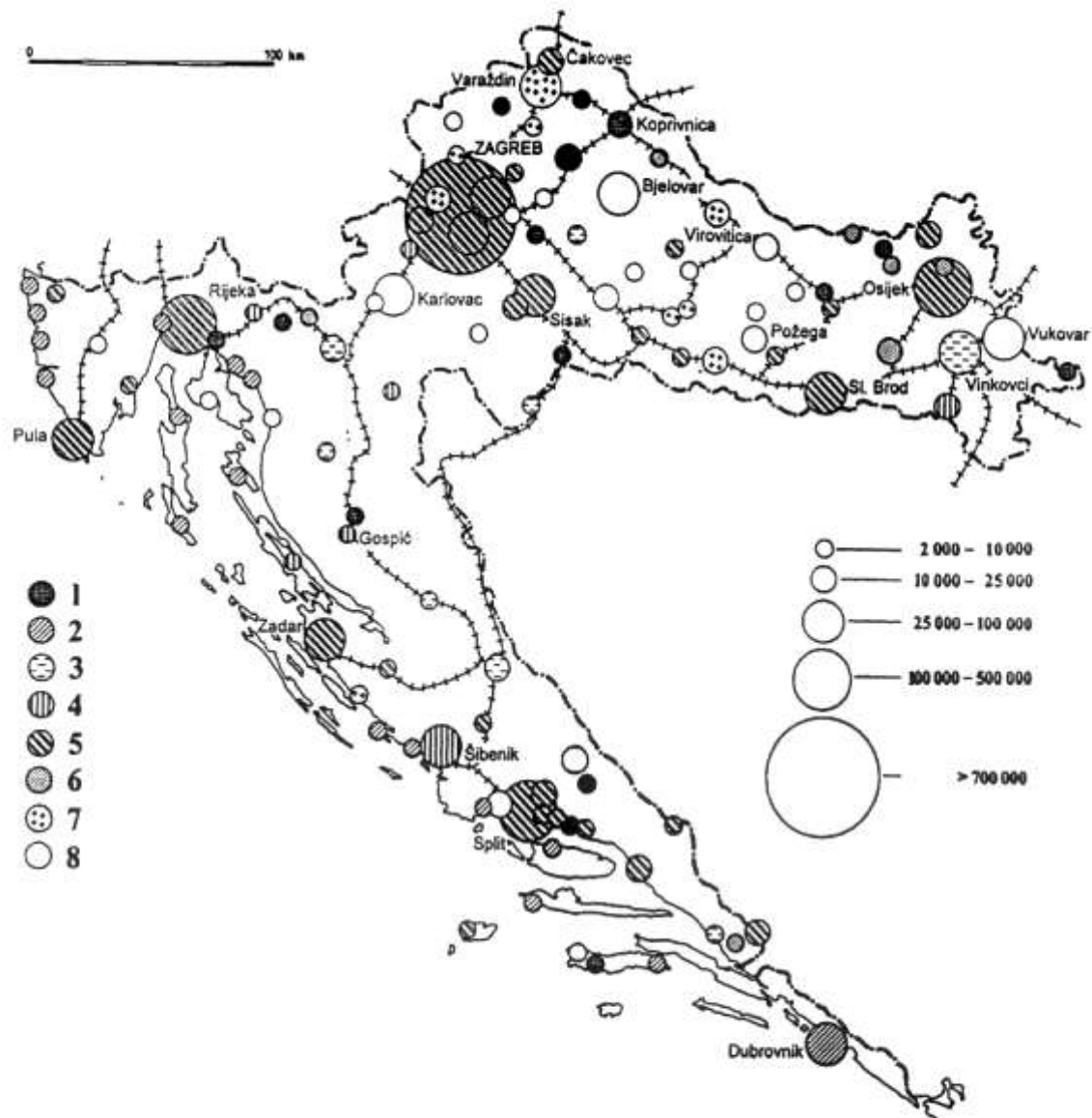
Sl. 2. 7. Gradovi Hrvatske prema stupnju funkcionalne usmjerenosti i diversifikacije 1971. god. I — gradovi bez funkcionalne usmjerenosti; II — gradovi usmjereni funkcionalne usmjerenosti; III — gradovi izrazite funkcionalne usmjerenosti. 1 — industrija; 2 — promet; 3 — trgovina i ugostiteljstvo; 4 — obrt; 5 — kulturna i socijalna djelatnost; 6 — djelatnosti državnih i društvenih službi (Vresak, 1976)

Slika 2.6. Gradovi u Hrvatskoj prema stupnju funkcionalne diversifikacije godine 1991. (A — gradovi bez funkcionalnog usmjerenja; B — gradovi usmjereni na jednu; C — na dvije; D — na tri; E — na četiri i F — na pet djelatnosti)

Na osnovi udjela zaposlenosti i intenziteta funkcionalne usmjerenosti gradova Vresk je izdvojio 7 tipova (1991):

- ◆ industrijski gradovi
- ◆ turistički gradovi
- ◆ prometni gradovi
- ◆ upravni gradovi
- ◆ uslužni gradovi
- ◆ zdravstveni gradovi
- ◆ gradovi primarne proizvodnje i
- ◆ gradovi bez usmjerenja

Slika 2.7. Funkcionalni tipovi gradova Hrvatske godine 1991. (1 – industrijski; 2 – turistički; 3 – prometni; 4 – upravni; 5 – uslužni; 6 – zdravstveni; 7 – gradovi primarne proizvodnje; 8 – gradovi bez funkcionalnog usmjerenja)